

emisiunile cu caracter informativ, în care protagonistul este un profesionist în domeniul culinar. Sunt oferite numeroase date statistice privind frecvența termenilor, atât în corpusul scris, cât și în cel oral. Concluziile cercetării corpusului oral validează o observație realizată în urma analizei corpusului scris: xenismele sunt extrem de frecvente în comunicarea specialiștilor.

Volumul *Limba cărților de bucate românești* suscită interesul celor familiarizați cu domeniul lexicologiei și lexicografiei, dar reprezintă o sursă interesantă și pentru cei interesați de dialectologie, stilistică, retorică sau pragmatică, de morfologie sau sintaxă. Alăturarea studiilor publicate anterior în reviste de specialitate sau volume colective conduce uneori la repetarea unor informații (cu precădere a acelor care privesc corpusul folosit), dar acest lucru poate reprezenta un avantaj pentru cititorii interesați de anumite capitole, fiecare capitol fiind astfel autonom.

Lucrarea oferă numeroase elemente de noutate prin atenția acordată atât textelor culinare mai vechi, cât și noilor forme de manifestare a discursului culinar, din perspective lingvistice diferite, care surprind complexitatea acestui subcod al limbii literare.

MIHAELA-VIORICA CONSTANTINESCU

Facultatea de Litere,
Universitatea din București

CĂTĂLIN D. CONSTANTIN, *Orașe în rezumat. Piețe din Europa și istoriile lor*, București, Peter Pan Art, 2017, 512 p.

Funcția pieței ca spațiu concret, dar și simbolic, de întâlnire a unor secvențe de viață individuală și al unui curs istoric colectiv, concentrează, pentru antropolog, un imaginar hibrid greu de descompus, din cauza unui impediment comun explorării celor mai cunoscute mari piețe europene. Sunt forme culturale circumscrise unor istorii de sute de ani, martore ale transformărilor unor societăți perturbate de crize, de războaie, de cutremure, de incendii ori de invazii, dar și animate de festivități menite să reia ciclic timpul vechi, reinstituind astfel deasupra spațiului pieței, devenit, prin rit ori ritual, mereu nou.

Popularea piețelor nu este, pe de altă parte, o condiție *sine qua non*, pentru ca această istorie a comunităților pe care le reprezintă să se conserve: exemplul piețelor din satele din Munții Pindului, expus de Cătălin D. Constantin într-un capitol distinct al studiului *Orașe în rezumat. Piețe din Europa și istoriile lor*, dezvăluie o stare paradoxală a unor spații care, deși esențiale pentru păstrarea identității unor popoare ori a unor populații, nu au nevoie să fie continuu scurt-circuitate de vibrații ori de energii umane. Neaccidental poate, centrul acestor piețe imaginate de aromâni denunță o gestație identitară intermitentă și, tocmai din acest motiv, miraculos supraviețuitoare unor vremuri în care aromânii riscau să fie eliminați din istoria Balcanilor. Cultura lor suferă,

notează Irina Nicolau, de complexul Atlantidei, „răspunzând unor pulsații necunoscute nouă” și fiind, astfel, „prezente în istoria scrisă prin absență”. Semnele existenței aromânilor în aceste zone sunt, așadar, discrete. Discreția vigilentă și spontan cuprinzătoare de sens, pe măsură ce explorarea înaintază în descoperire, este, însă, și metoda de investigație antropologică pe care Cătălin D. Constantin și-o asumă, preluând explicit principiile observației directe și participative enunțate de Malinowski. Lumea nu poate fi cunoscută din interiorul abstinent al bibliotecilor, iar formularea unui discurs adevărat despre ea nu poate decurge din adaptări ori reluări sterile ale concluziilor livresti ale celor privați de experiența directă cu aceia care le sunt obiect de studiu – este una dintre credințele antropologiei, prin care se recompilează ceremonialul apropiierii umane în secolul al XX-lea. Sub pretextul sistematizării unor informații ce converg spre istoria piețelor europene, subscrierea la o asemenea metodă de investigație conduce, în primul rând, la realizarea unui jurnal de călătorie atipic, ale cărui narațiuni sunt dublate de recompunerea iconografică fastuoasă a numeroase spații comunitare, surprinse din dronă, în *zbor de rândunică*, prin ochiul de Big Brother al călătorului care își extinde astfel corpul. Acest simț suplimentar, introdus în procesul de captare a informațiilor, face ca întregul album *Orașe în rezumat. Piețe din Europa și istoriile lor* să nu fie numai o cercetare, ci și un obiect cvasi-hipermedial, compus de un autor cu vocație de globe-trotter jubiliar, obiect cu nivele de rezonanță, de reconstituire și de prelucrare a informației, calibrate într-o prezență asiduă și concentrată, când în regim analitic ori sintetic, când în formule mucalit-joviale, toate parte a unui zigzag de erudiție relaxată și de notații precise.

Surmontarea distanței, una dintre condițiile pentru ca experiența antropologică să poată fi împărtășită – prin această surmontare înțelegându-se inclusiv reunirea explicită a unor fragmente de timp disparate, astfel încât să poată fi formulată o epistemă urbanistică, precum în cazul minuțios prezentat al dezvoltării în secole a orașului Valladolid – contribuie, în stilistica volumului, la instalarea unei atmosfere în care se coagulează reflecții de stil savant, acribie de cercetător, dar, mai important, afecțiune și ingeniozitate în atragerea spre lumină și spre poveste a unor fragmente de istorii sumbre. Paginile finale ale studiului descriu existența simultană, în toate cercetările realizate, a două piețe derivate, pe de o parte, din înțelegerea lor arhitecturală și geometrică, pe de alta, din structura lor antropologică. Numai prin cea din urmă, însă, spațiul dobândește cu adevărat suflu vital. Într-unul dintre pasajele de sinteză ale teoriilor urbanistice, autorul reține modelul celor trei tipuri posibile de oraș expus de Kevin Lynch, în 1981, în *The Good City Form: „Orașul cosmic*, care își propune să fie o reinterpretare a Universului înțeles drept creație a zeilor. Din timpurile cele mai vechi până inclusiv în Renaștere, lumea nu cunoaște decât acest tip de oraș. *Orașul practic* sau orașul-mașină, de felul celui gândit de Le Corbusier, cu o istorie recentă. În fine, un fel de sinteză teoretică a celor două, foarte aproape de zilele noastre, *orașul organic*, gândit mai degrabă ca organism viu decât ca mașină, având un comportament dictat de propriul ritm interior, ce nu e decât răspunsul la inevitabilele modificări aduse de timp și încercarea de a menține un echilibru într-o perpetuă mișcare. Mai degrabă decât un tip de oraș, orașul organic este o perspectivă asupra orașului”. Diferențele de morfologie și de statut ale piețelor sunt explicabile cu precădere în interiorul procesului de descentralizare comunitară tipic Renașterii: modelul medieval al organizării sociale era

aglutinant, fundamental dependent de centrul ecleziast, cu aglomerări urbane și bresle de meșteșugari așezate în marginile unei piețe, al cărei centru era o biserică ori o catedrală. Tiparul societății creștine ce are în centru proiectarea în lumea oamenilor a imaginii Ierusalimului ceresc explică similitudinile în organizările urbanistice europene. Acestea sunt uneori dominante până aproape de modernitate, ceea ce face, de pildă, ca zidurile cetății medievale ale Barcelonei, nucleu de viață citadină debordantă, să fie dărâmate, pentru extinderea orașului, în ciuda vieții devenite de mult sufocante, de-abia la jumătatea secolului al XIX-lea.

Unul dintre fenomenele relevante în stabilirea contururilor piețelor ce pot fi străbătute astăzi este explicat de Aristotel prin noțiunea de *synoecism*, proces constând în reunirea intereselor mai multor comunități care aleg să locuiască împreună, așa cum o sugerează și sensul de bază al termenului, creând, cu alte cuvinte, un polys, adică „o formă de experimentare a democrației”. Astfel, piețele sunt uneori numele evolute ale spațiilor goale generate de aceste reuniuni politice și implicit teritoriale. Cazul cel mai cunoscut este poate cel al pieței San Marco, construite la capătul câtorva secole în care cele o sută douăzeci și patru de insule existente în secolul al VII-lea ajung să fie deplin unite, fie prin poduri, fie prin colmatarea canalelor. Uneori, fixarea centrului prin piață trădează o stilistică paradoxală a felului în care o populație își concepe și își reprezintă identitatea. În istoria piețelor europene și, cu precădere, în comparație cu frenezia construirii de piețe și de orașe care mai de care mai fanteziste în Renaștere, cazul așezărilor de la Seracu și Călarli din Munții Pindului este o parabolă despre pudoarea și perseverența cu care păstorii acestor comunități și-au gândit trecerea prin lume: „să-ți pui satul pe creastă de munte înseamnă să te închizi față de lume, să-ți pui piața la margine de sat înseamnă să te deschizi față de lume. Cât e deschidere și cât închidere în istoria aromânilor rezultă cu precizie din această schemă spațială contradictorie”. Există, însă, dincolo de aceste paradoxuri, semne ale voinței de înscriere într-o hartă și într-un teritoriu care să gireze simbolic corpul viu al comunității. În centrul piețelor acestor sate rătăcite prin munți, se află mereu un copac bătrân, martor al generațiilor care s-au succedat, dar reunite de fapt permanent printr-un tipar mental ce are în efigie acest copac – axis mundi, ca o marcă a „suprapunerii perfecte dintre geografia simbolică și geografia concretă”. Nicăieri în Europa, arată autorul, sensul acestei superpozări geografic – identitare nu este atât de acut și de categoric marcat. Chiar și în absența înțelegerii care justifică grija pentru un asemenea copac, membrii care tranzitează piața iarna (extrem de puțin, până aproape de depopularea completă a zonelor) ori vara (într-o resuscitare spontană a comunității care petrece și își celebrează paradoxala existență) știu că o parte din sensul acestui singur obiect le explică și lor coordonatele cotidiene. Cătălin D. Constantin notează episodul în care, interesându-se de vârsta unui copac din Dobrinovo, i se răspunde *It is exactly a thousand years old! It is the oldest in all Greece!* Este, de altfel, de remarcat că, în întregul studiu dedicat piețelor este singura replică citată ca atare și, neîntâmplător poate, este redată într-o limbă străină, în fond, interlocutorilor – sensul ultim al misterului pe care îl conține un obiect la care ne oprim are, într-o involuntară și firească metaforă, un cod al său pe care îl putem descrie, tocmai, numai în forme străine de noi.

Misterioase, dacă nu radical bizare, mai ales pentru ceea ce înseamnă conștiința festivismului modern, sunt și procesiunile ce se desfășoară în piața centrală din Valladolid, în săptămâna de dinaintea Paștelui. Deși cu aspect revolut, aceste ceremonii specifice, reunite în denumirea *Procesión General de la Sagrada Pasión del Redentor* (*Procesiunea Generală a Sfințelor Patimi ale Mântuitorului*), au loc numai din vremea ocupației franceze, de ceva mai mult de două sute de ani, așadar. Membrii a douăzeci de confrerii laice, în care sunt reuniți oameni din categorii sociale și cu meserii diferite, fără legătură unele cu altele, poartă măști, mantii, toiege și cruci și străbat mai multe secvențe, *pasos*, ale acestei procesiuni desfășurate în mai multe zile, care culminează cu cea din *Viernes Santo* din Plaza Mayor. Ceremonia, care începe la șapte și jumătate seara, presupune trecerea prin mai multe momente care se deschid cu purtarea imaginii lui Iisus și a Cinei celei de Taină și se închid cu aceea a Madonei îndurerate. Simbolismul religios este evident, însă statuile ce se succed sunt mai ales parte a unui ritual de reactivare a memoriei orașului, ritual performat în fața unei mulțimi ce urmărește spectacolul, identificând momente precise ale conturării identității ei comunitare, fie prin perceperea unor sugestii referitoare la un anumit eveniment istoric, fie prin recunoașterea vreunui sculptor renascentist ce a trăit cândva în Valladolid. Această conectare instantanee la un segment temporal transformă ceremonia dintr-una religioasă într-una esențial comunitară. Rolul măștilor este definit astfel: „Tradiția mascării e medievală, cei care executau penitențe trebuiau să o facă public, dar în spirit creștin, prin urmare, să rămână anonimi. Mascarea reflectă și înțelesul pe care Turner îl dă termenului *communitas*, momentul acut în care o întreagă comunitate este ridicată la un nivel care îi permite, în pofida ierarhiilor, să împărtășească o experiență comună prin intermediul ritualului. E acea stare nestructurată în care membrii comunității sunt egali. Acesta este rostul ritualic al măștii. Membrii confreriilor devin anonimi, deci egali. E ambiguitatea despre care Van Gennep spunea că e obligatoriu prezentă în miezul oricărui ritual de trecere. Teoria lui Turner dezvoltă ideea și arată că orice ritual se raportează la o structură și că liminalitatea ritualului plasează partea centrală în antistructură. Orice ritual, spune Turner, e, în mod esențial, o antistructură”.

Paradoxul este depășit prin media indirectă care se realizează odată cu dublarea sensului ceremoniei cu reconstruirea, prin desen uman, a pieței și a centrului orașului, pe măsură ce procesiunea avansează în spațiu și unește, prin cele treizeci și două de *pasos*, punctele care determină contururile matricei în care această comunitate nu numai că există acum, dar a existat de la fondarea pieței. Mișcarea reia cele trei etape ale oricărei forme ritualice – dezagregare, centrare, reagregare – prin care un oraș își reface și își recalibrează secvențele de istorie la un prezent devenit, prin rit și prin reactualizare, consecvent, etern. Piața este simultan geografia și geometria unei experiențe de reafirmare continuă a crezului de existență comunitară în cea mai bună dintre lumile posibile promise în post-Renaștere.

LAURA DUMITRESCU
Facultatea de Litere,
Universitatea din București